

Zbornik radova sa međunarodne CEIR konferencije
„Marginalizam u religiji, nauci, filozofiji i umetnosti”
Beograd, 17-19. maj 2025.
doi: <https://doi.org/10.46793/841115.XXV.477J>

Svetlana Janković¹

PACIFIZAM: IDEJA MIRA U SAVREMENOM SVETU

Rezime

Pacifizam je filozofska i politička teorija koja zagovara mir i odbacivanje rata. Principijelno se suprotstavlja sukobu i nasilju kao sredstvima za rešavanje sporova. Zagovara prevazilaženje nasilništva i podržava društvenu pravdu i ljudska prava. Kroz njega se promovišu miroljubivi načini postizanja socijalnih promena i primarno se fokusira na mir i nenasilje. Može se manifestovati u različitim oblicima, od lične nenasilnosti do političkih pokreta koji se zalažu za razoružanje, diplomatiju i mirno rešavanje konflikata. Pacifizam ima dugu i bogatu istoriju, a podržavao ju je širok spektar ljudi, od verskih vođa preko filozofa do političkih aktivista (najpoznatiji pacifisti su Mahatma Gandhi, Martin Luter King mlađi, Albert Ajnštajn, Ksenija Atanasijević). U savremenom svetu, pacifistički pokreti suočavaju se sa izazovima poput rastuće globalne nestabilnosti, militarizacije društava i populističkih politika koje glorifikuju silu. Iako marginalizovan u globalnoj politici, pacifizam nije potpuno bez uticaja. Pokreti za razoružanje, diplomatsko rešavanje sukoba, društvenih nepravdi i međunarodne organizacije poput UN-a i nevladinih organizacija nastoje da promovišu mirovne strategije. Međutim, njihova moć je ograničena realnošću međunarodne politike.

Pacifizam je danas uglavnom marginalizovan kroz društvenu, političku i ideološku dinamiku koja pogađa pojedince i grupe koje zagovaraju nenasilje. Pacifisti su često angažovani u aktivizmu protiv savremenih oružanih sukoba, ekoloških kriza, militarizacije i represivnih sistema. U mnogim društvima, pacifisti su često marginalizovani jer njihova uverenja mogu biti u suprotnosti s dominantnim narativima moći, militarizma i nacionalizma. Marginalizacija pacifista se odvija kroz: društveno isključivanje, političku represiju, ekonomsku diskriminaciju i medijsko ignorisanje ili omalovažavanje. Ipak, njihova moralna snaga i uticaj na društvene pokrete pokazuju da i dalje imaju relevantnost u određenim kontekstima.

Ključne reči: pacifizam, marginalizam, marginalizacija pacifista, rat, mir.

¹ Potpukovnica u penziji, Centar za podsticanje dijaloga i tolerancije Čačak, Srbija
svetlana.jankovic.cacak@gmail.com, ORCID 0009-0004-4716-4923.

Uvod

Pacifizam, kao idejno-filozofski pravac i društveni pokret, zagovara odbacivanje rata i nasilja kao sredstava rešavanja sukoba, promovišući nenasilje, dijalog i saradnju među ljudima i narodima. Iako je istorijski u više navrata bio uticajan – naročito tokom velikih ratnih sukoba u 20. veku – u savremenom društvu pacifizam se često posmatra kao utopijska ili čak naivna pozicija. Međutim, u svetu suočenom s permanentnim krizama, porastom militarizma, političkih tenzija i oružanih sukoba, pacifistička ideja ostaje relevantna i neophodna kao etička i politička alternativa dominantnim narativima sile.

Osnovna teza ovog rada jeste da, iako je pacifizam danas marginalizovan, njegova idejna i moralna snaga i dalje pružaju održivu alternativu nasilju i militarizmu, te zaslužuje obnovljenu pažnju kako u teoriji, tako i u praksi. Kroz analizu istorijskih temelja pacifizma, savremenih izazova i primera pacifističkog delovanja, rad ima za cilj da pokaže potencijal ove ideje za izgradnju pravednijeg i mirnijeg društva.

U skladu s tim, rad će se prvo osvrnuti na istorijski razvoj pacifizma i njegove ključne predstavnike, među kojima su značajnu ulogu imali ličnosti poput Lava Tolstoja, Mahatme Gandija i Martina Lutera Kinga Mlađeg. Zatim će biti razmotrena savremena društvena i politička situacija u kojoj se pacifizam danas nalazi, uključujući kritike i prepreke s kojima se suočava u doba globalnog terorizma, ekspanzije vojnih budžeta i normalizacije nasilja kroz medije i popularnu kulturu.

Poseban fokus biće posvećen savremenim primerima pacifističkog delovanja, među kojima se ističu globalni pokreti kao što su Extinction Rebellion, koji kroz nenasilne proteste ukazuju na klimatsku krizu, kao i Black Lives Matter, čiji se deo borbe temelji na principima nenasilnog otpora protiv sistemskog rasističkog nasilja. Takođe, biće analizirane aktivnosti organizacija poput International Peace Bureau i Nonviolence International, koje i dalje promovišu razoružanje, dijalog i obrazovanje za mir na međunarodnom nivou (Hodgson, 2021; Randle, 2017). Pored toga, osvrnućemo se i na lokalne inicijative za pomirenje i izgradnju mira na postkonfliktnim prostorima, kao što su bivše Jugoslovenske republike, gde organizacije civilnog društva kroz obrazovne i kulturne programe nastoje da prekinu ciklus nasilja i netrpeljivosti (Bojicic-Dzelilovic & Kostovicova, 2020).

Ovi savremeni primeri pokazuju da pacifizam nije ideološki relikv prošlosti, već dinamična i prilagodljiva praksa koja se, i pored brojnih prepreka, nastavlja razvijati kao oblik otpora, solidarnosti i nade.

TEORIJSKE OSNOVE PACIFIZMA

Definicija i osnovna načela

Pacifizam se definiše kao skup etičkih, filozofskih i političkih stavova koji odbacuju rat i nasilje kao sredstvo rešavanja sukoba. Njegova osnovna ideja jeste da mir nije samo odsustvo rata, već prisustvo pravde, ravnoteže i međusobnog poštovanja među ljudima i narodima. Kao takav, pacifizam je usmeren ka izgradnji društava zasnovanih na solidarnosti, dijalogu i nenasilnim oblicima otpora.

Kao filozofska i etička ideja, pacifizam se zasniva na univerzalnim moralnim vrednostima koje važe nezavisno od istorijskog, političkog ili verskog konteksta. Jedna od temeljnih vrednosti jeste nenasilje, koje podrazumeva dosledno odbijanje svakog oblika agresije – fizičke, verbalne ili institucionalne. Mir se shvata ne samo kao odsustvo sukoba, već i kao stanje u kome su zadovoljeni osnovni uslovi za dostojanstven i slobodan život. Društvena pravda i ljudska prava predstavljaju ključne temelje mira, jer bez ukidanja nejednakosti, diskriminacije i represije ne može se govoriti o trajnom miru.

U rečima Mahatme Gandija, jednog od najuticajnijih promotera nenasilnog otpora, „nema puta do mira – mir je put“ (Gandhi, prema Sharp, 2013). Ova misao oslikava suštinsku ideju pacifizma kao životnog opredeljenja, a ne samo političke strategije.

Oblici pacifizma

Lični / etički pacifizam

Ovaj oblik pacifizma proističe iz dubokih ličnih, često verskih ili filozofskih uverenja. Etnički pacifisti veruju da je svako nasilje moralno pogrešno, bez obzira na okolnosti, i da pojedinac ima odgovornost da ne učestvuje u nasilnim radnjama, uključujući rat.

Jedan od najpoznatijih predstavnika ovog pristupa je Lav Tolstoj, ruski pisac i mislilac, koji je u kasnijem delu života propagirao hrišćanski anarho-pacifizam. U svom delu *Carstvo Božje je u vama* (1894), Tolstoj tvrdi da je nasilje nespojivo s istinskim hrišćanstvom i da se vera mora izraziti kroz radikalno nenasilje.

Slično tome, kvakeri (ili Društvo prijatelja), protestantska zajednica osnovana u 17. veku, dosledno odbijaju vojnu službu i zalažu se za mir, dijalog i pomoć marginalizovanim grupama. Njihovo učenje o „unutrašnjem svetlu“ u svakom čoveku podupire ideju da je nasilje protivno božanskoj prirodi ljudskog bića.

Politički / strateški pacifizam

Za razliku od ličnog pacifizma, koji je motivisan moralnim ili duhovnim uverenjem, politički pacifizam usmeren je na promenu društva kroz konkretne

strategije koje sprečavaju ratove i konflikte. Ovaj oblik uključuje razne oblike aktivizma, kao što su mirovni protesti, kampanje za razoružanje, zalaganje za jačanje međunarodnog prava i institucija poput Ujedinjenih nacija.

Primer političkog pacifiste je Bertrand Russell, britanski filozof koji je tokom Prvog svetskog rata bio osuđen zbog protivljenja vojnoj mobilizaciji, a kasnije je postao jedan od najuticajnijih kritičara nuklearnog naoružanja, naročito kroz rad Pokreta za nuklearno razoružanje (CND).

Takođe, savremeni primeri uključuju organizacije poput Greenpeace ili International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN), koja je 2017. godine dobila Nobelovu nagradu za mir.

Apstraktni vs.² praktični pacifizam

Apstraktni pacifizam podrazumeva dosledno odbacivanje nasilja u svim uslovima, uključujući samoodbranu. On se zasniva na principijelnom stavu da nasilje nikada nije opravdano, čak ni kao reakcija na nepravdu. Ovaj oblik pacifizma često nailazi na kritike kao utopijski, jer ne uzima u obzir kompleksnost realnih političkih odnosa.

Nasuprot tome, praktični pacifizam priznaje da u nekim situacijama možda nije moguće potpuno izbeći sukob, ali se zalaže za minimizaciju nasilja kroz diplomatska sredstva, posredovanje, obrazovanje za mir, ulaganje u razvoj i rešavanje osnovnih uzroka konflikata.

Primer praktičnog pristupa vidi se u radu Johana Galtunga, norveškog sociologa i osnivača mirovnih studija, koji pravi razliku između „negativnog mira“ – odsustvo nasilja i „pozitivnog mira“ – prisustvo pravde i funkcionalnih društvenih odnosa (Galtung, 1969: 174).

Tabela 1. Prikaz apstraktnog i praktičnog pacifizma

Karakteristika	Apstraktni pacifizam	Praktični pacifizam
Odnos prema nasilju	Potpuno odbacivanje	Teži izbegavanju, ali uzimanje realnosti u obzir
Filozofska osnova	Etika, religija, moralna načela	Strategija, politika, mirovni aktivizam
Fleksibilnost	Neprikladljiv, strogo dosledan	Prilagodljiv situaciji
Primer	Tolstoj, kvakeri	Gandhi, UN mirovne misije, mirovne NVO

² Skraćenica znači „versus“, što dolazi iz latinskog i u prevodu je „protiv“ ili „nasuprot“.

ISTORIJSKI RAZVOJ PACIFISTIČKE MISLI

Razvoj pacifističke misli kroz istoriju ukazuje na duboko ukorenjene ideje nenasilja u različitim religijama, filozofskim učenjima i društvenim pokretima. Iako se pacifizam često vezuje za moderno doba, njegovi koreni sežu u davna vremena, kada su pojedinci i zajednice zagovarali mir kao temeljnu vrednost međuljudskih odnosa (Brock & Young, 1999).

Rani pacifistički pokreti i religijske osnove

Religijske tradicije širom sveta utemeljile su principe nenasilja kao duhovne i moralne vrline. Hrišćanstvo, posebno u svojim ranim fazama, podsticalo je ljubav prema bližnjem i odbacivanje nasilja, a Isusova poruka „ko te udari po jednom obrazu, okreni mu i drugi“ postala je simbol hrišćanskog pacifizma (Yoder, 1972). Budizam, kroz učenjima Gautame Bude, insistira na *ahimsi* – nenasilju prema svim živim bićima (Harvey, 2000), dok islam, uprkos složenim interpretacijama, sadrži poruke mira i pravde, naročito u konceptima poput „selama“ – mira kao božanske blagodati (Sachedina, 2001).

Unutar hrišćanskog sveta, kvakeri i menoniti su kroz vekove dosledno praktikovali nenasilje, često trpeći progonstvo zbog svojih stavova (Brock, 1990). Njihova doslednost u odbijanju vojne službe i zalaganju za mirne metode rešavanja sukoba ostavila je dubok trag u istoriji pacifizma. Filozof i pisac Lav Tolstoj dao je snažan doprinos razvoju sekularnog pacifizma, posebno kroz svoja dela u kojima je kritikovao državno nasilje i zalagao se za moralnu obnovu društva kroz nenasilje (Tolstoj, 1894/2005).

Pacifizam u 20. veku

Dvadeseti vek je obeležen velikim ratnim razaranjima, ali i pojavom karizmatičnih lidera koji su promovisanjem nenasilne borbe značajno oblikovali pacifističku misao. Mahatma Gandhi je svojim konceptom *satyagrahe* – „snage istine“, pokazao kako nenasilan otpor može postati moćan politički alat (Gandhi, 1927/1993). Njegova borba za nezavisnost Indije inspirisala je mnoge pokrete širom sveta.

U Sjedinjenim Američkim Državama, Martin Luter King mlađi koristio je Gandijevu filozofiju u borbi za građanska prava Afroamerikanaca. Njegovo zalaganje za nenasilni protest, uprkos brutalnosti s kojom se suočavao, učvrstilo je pacifizam kao etičku i političku strategiju (King, 1963/2010).

Značajan doprinos dao je i Albert Ajnštajn, koji je nakon Prvog svetskog rata postao otvoreni zagovornik mira, ističući opasnosti od militarizacije i rata, naročito u kontekstu razvoja nuklearnog oružja. Njegovi apeli za razoružanje i

globalnu saradnju odjekivali su širom naučne i šire javnosti (Einstein, 1947 u: Nathan & Norden, 1960).

Pacifizam u bivšoj Jugoslaviji i Srbiji

Pacifizam u kontekstu bivše Jugoslavije razvijao se u specifičnim društveno-političkim uslovima. Jedna od značajnih ličnosti u istoriji srpske filozofije i humanizma bila je Ksenija Atanasijević, prva žena doktor filozofije u Kraljevini Jugoslaviji. Iako njen rad nije bio direktno vezan za pacifizam u užem smislu, njeno intelektualno zalaganje za humanističke vrednosti i protivljenje autoritarnim režimima može se tumačiti i kao doprinos pacifističkom mišljenju (Janković, 2020, 113).

Tokom ratova devedesetih godina u bivšoj Jugoslaviji, javlja se snažan talas antiratnog aktivizma u Srbiji. Brojne nevladine organizacije, intelektualci i građani protestovali su protiv rata i nasilja, često uz značajan lični rizik. Organizacije poput Žena u crnom, Centra za antiratnu akciju, Peščanika i Beogradskog kruga bile su glas razuma u vremenu eskalacije nacionalizma i oružanih sukoba, promovišući nenasilje, dijalog i pomirenje kao alternativu destruktivnim narativima (Gordy, 1999; Drakulić, 1999).

SAVREMENI PACIFIZAM I NJEGOVI IZAZOVI

U savremenom društvu, pacifizam se suočava s brojnim izazovima koji otežavaju njegovu afirmaciju i primenu. Iako se ideja nenasilja i mirnog rešavanja sukoba javlja kao univerzalna vrednost, stvarnost pokazuje tendenciju marginalizacije pacifističkih stavova, posebno u kontekstu porasta militarizacije, nacionalizma i populizma (Cortright, 2008).

Marginalizacija pacifističkih stavova

Jedan od ključnih faktora koji doprinose marginalizaciji pacifizma jeste militarizacija društva, koja se ogleda u glorifikaciji sile, vojske i ratne moći. Takva tendencija dovodi do toga da se pacifisti predstavljaju kao naivni, slabi ili čak kao izdajnici nacionalnih interesa (Mueller, 2000: 54). Pored toga, ideologije nacionalizma i populizma, koje se oslanjaju na retoriku sukoba, snage i homogenizacije, neretko otvoreno osporavaju pacifističke vrednosti. Populistički lideri često koriste militaristički diskurs kako bi mobilisali podršku, čime pacifističke ideje bivaju potisnute sa margine političkog diskursa (Chatterjee, 2012).

U kontekstu Srbije i regiona Zapadnog Balkana, pacifistički stavovi su često u koliziji s dominantnim narativima o ratovima iz 1990-ih, koji su u javnosti još uvek prisutni kroz kulturu sećanja, političku instrumentalizaciju prošlosti i retoriku žrtve. Organizacije koje promovišu mir, suočavanje s prošlošću i regionalnu

saradnju često su targetirane kao „izdajnici“ ili „strani plaćenici“. Na primer, organizacije poput Fonda za humanitarno pravo i Žena u crnom bile su izložene napadima, javnom linču i pokušajima delegitimizacije zbog svog doslednog pacifističkog i antinacionalističkog stava (Lazarević Radak, 2013: 63).

Oblici marginalizacije pacifista

Marginalizacija pacifističkih aktera ne ogleda se samo na ideološkom planu, već i kroz konkretne oblike društvene i političke represije. Aktivisti se suočavaju sa društvenim isključivanjem, gde se njihova uverenja percipiraju kao ekstremna ili nepraktična. Na primer, tokom protesta protiv rata u Iraku, mnogi antiratni aktivisti u SAD bili su pod prismotrom državnih službi (ACLU, 2007), dok su u Srbiji aktivistkinje koje su nosile transparente „Ne u moje ime“ tokom obeležavanja vojnih praznika dobijale pretnje i bile fizički napadane (Žene u crnom, 2015).

U političkom prostoru, pacifističke inicijative bivaju ignorisane, a u nekim slučajevima i kriminalizovane. Tokom antiratnih demonstracija u Rusiji 2022–2023, mnogi pacifisti su hapšeni, a njihovi pokreti zabranjeni pod optužbom za „širenje ekstremističkih ideja“ (Human Rights Watch, 2023). Slično se dešavalo i u Srbiji tokom ratova 1990-ih, kada su antiratni aktivisti bili praćeni i zastrašivani od strane vlasti.

Medijska nevidljivost dodatno otežava položaj pacifista – njihovi glasovi se retko prenose u mejnstrim medijima. Čak i kada se pojave, često su predstavljeni kao „van struje“ „izvan glavnog toka“ ili neozbiljni. U regionu, nezavisni mediji koji daju prostor mirovnim inicijativama, poput portala *Peščanik* ili *Vreme*, imaju ograničen doseg u poređenju s nacionalnim televizijama koje retko ili negativno izveštavaju o pacifizmu.

Ekonomska marginalizacija takođe igra značajnu ulogu. Mirovne organizacije često nemaju stabilne izvore finansiranja i zavise od inostranih donacija koje su podložne političkim manipulacijama i medijskim napadima. Finansiranje iz državnih fondova gotovo je nemoguće za organizacije koje kritikuju vlast ili dominantnu ideologiju.

Feministička perspektiva pacifizma

Feministički pacifizam ističe da su žene često najteže pogođene ratom i militarizacijom, ali i da upravo žene najčešće organizuju mirovne inicijative i promovišu nenasilje. Feminističke teoretičarke, poput Cynthie Enloe i Carol Cohn, ukazuju na to da militarizam perpetuira patrijarhalne obrasce moći i dominacije, i da je otpor nasilju duboko povezan sa borbom za rodnu pravdu.

U Srbiji i regionu, feministički pacifizam je naročito vidljiv kroz delovanje Žena u crnom, koje se od 1991. zalažu za nenasilje, antimilitarizam i suočavanje s prošlošću, kombinujući mirovni aktivizam s borbom za prava žena. Njihova praksa

uključuje performanse, javna čitanja imena žrtava ratova i feminističku edukaciju, čime ističu da nema trajnog mira bez pravde i priznanja patnje svih pogođenih, uključujući i žene silovane u ratu (Helms, 2013).

Najvažnije ženske mirovne inicijative u drugoj polovini dvadesetog veka u Evropi

Ženske pacifističke aktivnosti i kampanje u Evropi imale su značajan uticaj kroz istoriju, često menjajući tokove političkih odluka, osnažujući društvene pokrete i doprinosile razvoju međunarodnog mirovnog prava.

„Ženski lanac mira u Severnoj Irskoj”³ 1976. godine, a liderke su bile Betty Williams i Mairead Corrigan. Povod za njihovo organizovanje bilo je ubistvo troje dece tokom sukoba u Belfastu, a najvidljiviji uspeh bio je organizovanje masovnog mirovnog marša. Obe žene su dobile Nobelovu nagradu za mir 1976. godine. Dugoročno su doprinele stvaranju političkog okvira za kasnije pregovore o uspostavljanju konačnog mira u Severnoj Irskoj (npr. Sporazum na Veliki petak, 1998).

Tokom ranih 1980-ih, u jeku Hladnog rata, NATO je odlučio da instalira rakete srednjeg dometa Pershing II i krstareće rakete u Zapadnoj Evropi (posebno u Zapadnoj Nemačkoj, Italiji, Britaniji, Belgiji i Holandiji) kao odgovor na sovjetsko raspoređivanje SS-20 raketa. Ovo je bila poznata kao tzv. „Dvojna odluka NATO-a“ (1979). Među najvažnije ženske mirovne kampanje treba pomenuti „Zeleni pojas i borbu protiv nuklearnog naoružanja“ (Greenham Common Women’s Peace Camp, UK, 1981–2000). Grupa žena osnovala je kamp ispred britanske vojne baze Greenham Common, protestujući protiv raspoređivanja američkih nuklearnih projektila. Značajna je dugotrajnost i internacionalna masovnost te mobilizacije, jer je kamp trajao skoro 20 godina, okupivši hiljade žena iz cele Evrope i sveta. One su afirmisale taktike miroljubive blokade, ljudske lance oko baza, performanse, trajne kampove i inspirisale su slične pokrete u Nemačkoj i Holandiji. Ta kampanja je povećala svest o nuklearnim opasnostima i bila je faktor pritiska u mirovnim pregovorima između SAD-a i SSSR-a.

U Zapadnoj Nemačkoj razvijen je snažan anti-nuklearni pokret u kojem su žene igrale centralnu ulogu, na primer Frauen für den Frieden⁴, osnovan po uzoru na istoimeni pokret u Istočnoj Nemačkoj. Organizovane su demonstracije u Mutlanger Heide, gde su rakete Pershing bile instalirane. U protestima su učestvovala stotine hiljada ljudi, često sa ženama na čelu pokreta.

Uprkos masovnim protestima, rakete su ipak bile instalirane sredinom 1980-ih. Međutim, ovi protesti su značajno oblikovali politički diskurs i doprineli pritisku koji je doveo do potpisivanja Sporazuma o eliminaciji nuklearnih snaga srednjeg dometa (INF) između SAD-a i SSSR-a (1987). INF sporazum je naredio povlačenje i uništavanje svih Pershing II raketa i SS-20 raketa – što se i

³ Peace People Movement.

⁴ Žene za mir.

dogodilo do 1991. godine. Važno je napomenuti da ženske akcije nisu sprečile postavljanje raketa Pershing u Nemačkoj, ali su bile ključni deo šireg mirovnog pokreta koji je izvršio pritisak da se oružje ukloni, čime su doprinele istorijskom razoružanju u Evropi. Ključni zajednički uspeh je da su sve ove inicijative doprinele međunarodnom priznanju važnosti učešća žena u mirovnim procesima, što je formalizovano u Rezoluciji 1325 Saveta bezbednosti UN⁵, koja poziva na veće uključivanje žena u procese rešavanja sukoba.

PACIFIZAM DANAS: AKTUELNI POKRETI I INICIJATIVE

U savremenom svetu, pacifizam se ne ograničava isključivo na ideološki okvir, već se realizuje kroz konkretne akcije međunarodnih organizacija, lokalnih inicijativa i pojedinaca koji se zalažu za nenasilno rešavanje sukoba i očuvanje ljudskih prava. Današnji mirovni pokreti obuhvataju širok spektar aktivnosti – od kampanja za razoružanje i zabranu nuklearnog oružja do direktnog rada s izbeglicama i građanskih inicijativa u kriznim regijama.

Nevladine organizacije i globalni mirovni pokreti

Nevladine organizacije i međunarodni mirovni pokreti imaju ključnu ulogu u zagovaranju mira i nenasilja na globalnom nivou. Među najistaknutijima su: Ujedinjene nacije (UN), Amnesty International, Greenpeace i Međunarodni biro za mir (International Peace Bureau – IPB).

UN sprovodi brojne mirovne misije širom sveta, koje uključuju prisustvo plavih šlemova u postkonfliktnim zonama, kao i posredovanje u pregovorima između zaraćenih strana. Njihova rezolucija 1325 o ženama, miru i bezbednosti (UN Security Council, 2000) ima trajan uticaj na uključivanje žena u mirovne procese.

Amnesty International kontinuirano dokumentuje kršenja ljudskih prava i koristi izveštaje da bi izvršio pritisak na vlade i međunarodnu zajednicu. Efekti njihovog rada ogledaju se u konkretnim pomacima, kao što su oslobađanja političkih zatvorenika i povlačenje represivnih zakona u pojedinim zemljama (Amnesty International, 2023).

Greenpeace, iako prvenstveno ekološka organizacija, koristi nenasilni otpor kao metodu protesta protiv militarizacije prirodnih resursa i klimatske nepravde. Njihove kampanje su dovele do međunarodnih sporazuma o zabrani eksploatacije određenih regiona (npr. Antarktiki), što je posredno doprinelo deeskalaciji tenzija u tim oblastima (Greenpeace International, 2022, 18-22).

International Peace Bureau dobitnik Nobelove nagrade za mir 1910. godine, vodi globalnu kampanju „Global Campaign on Military Spending“ sa ciljem preusmeravanja sredstava iz vojnih budžeta u obrazovanje, zdravstvo i održivi razvoj.

⁵ 2000. godine.

Ova kampanja podstakla je javne rasprave u brojnim državama, uključujući inicijative za smanjenje potrošnje na oružje (IPB, 2021).

Kampanja ICAN⁶ koja je dobila Nobelovu nagradu za mir 2017. godine, doprinela je usvajanju Ugovora o zabrani nuklearnog oružja (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, 2017), koji je stupio na snagu 2021. godine i koji je ratifikovan u više od preko 90 zemalja (ICAN, 2021).

Aktivizam i mirovni otpor u kriznim regijama

U mnogim delovima sveta, građani se suočavaju sa direktnim nasiljem i represijom, ali i dalje pronalaze načine za otpor koji ne uključuju oružje. Primeri iz Ukrajine, Palestine i Mjanmara svedoče o otpornosti civilnog društva i snazi nenasilja.

U Ukrajini, tokom rata koji je počeo 2014. godine, a eskalirao 2022, pojavile su se organizacije poput „Vostok SOS“ i „Women’s Perspectives“, koje pružaju psihološku i pravnu pomoć interno raseljenim licima i izbeglicama. Takođe, pojedine inicijative ukazuju na prisustvo antiratnog diskursa i među civilima koji odbijaju mobilizaciju, što je izazvalo pažnju i represiju od strane vlasti (Kuzio, 2023).

U Palestini, mirovni aktivizam uprkos represiji uključuje organizacije kao što su Combatants for Peace i Parents Circle – Families Forum, koje okupljaju bivše borce i članove porodica žrtava s obe strane izraelsko-palestinskog sukoba. Njihove zajedničke radionice i mirovne šetnje predstavljaju snažan simbol pomirenja, a studije pokazuju da učešće u ovim aktivnostima smanjuje dehumanizaciju „druge strane“ (Maoz, 2011, 118).

U Mjanmaru, nakon vojnog puča 2021. godine, stotine hiljada građana učestvovalo je u nenasilnim protestima u okviru Pokreta građanske neposlušnosti (CDM – Civil Disobedience Movement). Iako je režim odgovorio brutalnom silom, pokret je privukao međunarodnu pažnju i izazvao uvođenje ekonomskih sankcija, što je dodatno pritislulo vojnu huntu (Human Rights Watch, 2022).

Ove grassroots inicijative, iako često bez institucionalne podrške, pokazuju kako lokalne zajednice mogu delovati kao agenti promena i mirovne gradnje. Efekti se ne mere samo formalnim političkim promenama, već i očuvanjem zajedničkih vrednosti, solidarnosti i nade u situacijama koje su često lišene i minimuma sigurnosti.

ETIKA I ZNAČAJ PACIFIZMA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Pacifizam, kao filozofski i etički stav protiv upotrebe nasilja u rešavanju sukoba, zauzima posebno mesto u savremenom društvu obeleženom brojnim ratovima, terorističkim napadima i političkim krizama. Pitanje koje se često postavlja jeste: da li pacifista ima moralni autoritet u vremenu u kojem nasilje postaje „normalizovano sredstvo“ političke i društvene borbe?

⁶ International Campaign to Abolish Nuclear Weapons.

Moralni autoritet pacifista u vremenu nasilja

Moralni autoritet pacifista proizlazi iz doslednosti njegovog etičkog stava, čak i kada se suočava s realnošću brutalnog nasilja. Upravo u takvom kontekstu pacifistički glas može da deluje kao etička savest društva. Immanuel Kant, u svom delu „*Večni mir*“, govori o potrebi za stvaranjem univerzalnog pravnog poretka koji bi sprečio ratove. Kantov racionalistički pristup temelji pacifizam na ideji univerzalnog morala i prava.

Erich Fromm, u „*Anatomiji ljudske destruktivnosti*“, smatra pacifizam izrazom psihološke zrelosti i društvene zdravosti – on vidi nasilje kao devijaciju, a nenasilje kao psihološku i civilizacijsku normu. Hannah Arendt, u eseju „*O nasilju*“, razlikuje moć od nasilja, tvrdeći da prava politička promena dolazi iz kolektivne akcije i konsenzusa, ne iz sile. Pacifizam je u tom kontekstu oblik političkog delovanja koji ima potencijal da osnaži demokratske procese.

Pacifizam: Naivan idealizam ili nužna korektivna snaga?

Pacifizam se često pogrešno poistovećuje s pasivnošću ili nemoći, iako istorijski primeri pokazuju suprotno. Pokreti koje su predvodili Gandhi, Martin Luter King Mlađi ili Nelson Mandela svedoče o tome da je pacifizam sposoban da izazove duboke političke promene kroz nenasilno delovanje.

U savremenom kontekstu, pacifizam predstavlja nužnu korektivnu snagu, podsećajući društva da nijedan cilj ne opravdava sredstva koja urušavaju ljudsko dostojanstvo. On ne negira postojanje agresivnosti, konflikt, već ga usmerava ka konstruktivnim, nenasilnim rešenjima.

Savremeni mirovni pokreti i uloga nevladinih organizacija

Danas, mnogi mirovni pokreti i nevladine organizacije (NVO) širom sveta nastavljaju tradiciju aktivnog pacifizma. Organizacije poput International Peace Bureau (IPB), Nonviolence International, Peace Brigades International i Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) deluju na globalnom nivou promovišući mir kroz edukaciju, posmatranje konflikata, zaštitu ljudskih prava i pritisak na političke institucije.

Na primer, WILPF, osnovana još 1915. godine, i dalje ima snažnu ulogu u promovisanju mirovne politike, naročito iz feminističke perspektive, povezujući borbu za mir sa borbom protiv patrijarhalnih struktura moći. U mnogim kriznim regijama, lokalne organizacije – kao što su Combatants for Peace u Izraelu i Palestini, ili Centre for Peace and Conflict Studies u Jugoistočnoj Aziji – koriste nenasilne metode kako bi pomogle transformaciji sukoba i izgradnji poverenja među zajednicama.

Takođe, digitalne platforme omogućile su globalno umrežavanje pacifističkih inicijativa – kampanje poput #CeasefireNow ili Stop Killer Robots (protiv autonomnog oružja poznati kao „ubilački roboti“⁷) pokazuju kako savremeni pacifizam koristi tehnologiju za zagovaranje globalnih etičkih normi.

Savremeni primeri nenasilnog otpora i pacifističkih inicijativa

U 21. veku, nenasilni otpor se pokazao kao efikasna strategija društvene promene, naročito u uslovima represije i sistemskog nasilja. Istraživanje Chenoweth i Stephan (2011) pokazuje da su nenasilni pokreti dvostruko uspešniji od nasilnih u postizanju političkih ciljeva. Uspehi savremenih pacifističkih inicijativa potvrđuju ovu tezu.

Kolumbija (2016):

Mirovni sporazum s FARC-om bio je rezultat upornog rada civilnog društva. Feminističke mirovne organizacije, kao što je „Ruta Pacífica de las Mujeres“, igrale su centralnu ulogu u uključivanju rodne perspektive u proces pomirenja (Boutron, 2018, 119).

Fridays for Future (od 2018):

Pokret mladih za klimatsku pravdu koristi nenasilne metode protesta i građanske neposlušnosti. Njegov etički temelj blizak je filozofiji pacifizma – borba za očuvanje života i planete bez upotrebe sile (Thunberg, 2019).

Belorusija (2020):

Masovni protesti nakon izbora u Belorusiji pokazali su snagu nenasilnog otpora. Posebnu pažnju privukle su „žene u belom“, koje su simbolizovale dostojanstven i nenasilan protest protiv represije (BBC, 2020).

Sudan (2019–2021):

Uloga žena u mirovnim protestima u Sudanu bila je ključna. Žene su činile više od 70% demonstranata, a njihovo vođstvo i pacifistički pristup bili su oslonac prevrata koji je svrgao diktatorski režim (Al Nagar, 2020, 71).

Iran (2022):

Pokret „Žene, život, sloboda“ predstavlja snažan primer savremenog pacifizma, vođenog ženama koje se protive institucionalizovanom nasilju kroz nenasilni otpor i umetnički izražaj (Amnesty International, 2022).

ZAKLJUČAK

Pacifizam, kao filozofska i politička orijentacija, pokazuje značajnu istorijsku dubinu i moralnu konzistentnost u suočavanju s nasiljem, ratovima i sistemskom nepravdom. Iako je kroz istoriju često bio marginalizovan ili interpretiran

⁷ Ova oružja koriste veštačku inteligenciju (Artificial Intelligence) kako bi donosila odluke o ciljanju i uništavanju meta, bez direktne ljudske intervencije.

kao utopijski ideal, pacifizam je opstajao kroz različite oblike nenasilnog otpora – od Gandijevog pokreta za nezavisnost Indije, preko američkog pokreta za građanska prava pod vođstvom Martina Lutera Kinga Jr., do savremenih inicijativa kao što su *Black Lives Matter* i *Extinction Rebellion*, koje koriste nenasilne metode protesta da bi ukazale na sistemsku diskriminaciju i ekološku degradaciju (Chenoweth & Stephan, 2011; King, 1963; Gandhi, 1938/2001).

U savremenom svetu, pacifizam se suočava s izazovima rastuće militarizacije, nacionalističkih narativa i globalnih bezbednosnih kriza, uključujući rat u Ukrajini, konflikte na Bliskom Istoku i izražene napetosti između velikih sila (Cockburn, 2023). Međutim, paralelno s tim, sve je izraženija i transnacionalna solidarnost kroz mirovne organizacije poput Međunarodnog mirovnog biroa (IPB) i lokalne inicijative koje promovišu dijalog, obrazovanje o nenasilju i međukulturalno razumevanje (Reardon, 2000).

U kontekstu Srbije, iako društveni diskurs još uvek oscilira između ratnog nasleđa i procesa pomirenja, postoje primeri koji ukazuju na potencijal razvoja pacifističkih vrednosti. Inicijative poput „Žene u crnom“, koje dosledno zastupaju antiratni i feministički pacifizam, svedoče o mogućnosti civilnog otpora i stvaranja prostora za kulturu mira (Žene u crnom, 2022). Takođe, obrazovni programi nevladinih organizacija koji podstiču toleranciju i interkulturalni dijalog doprinose izgradnji društva otpornih na nasilje (Biserko, 2011).

U svetlu sve kompleksnijih globalnih izazova – uključujući klimatske promene, migracije i nove oblike digitalnog i ekonomskog nasilja – pacifizam se mora redefinisati ne samo kao protest protiv rata, već i kao proaktivan model društvenog delovanja koji afirmiše pravdu, jednakost i održivost (Galtung, 1996). Budućnost pacifizma zavisi od njegove sposobnosti da se ukoreni u obrazovanju, političkom aktivizmu i svakodnevnoj etici građanstva.

Dalja istraživanja mogla bi se usmeriti ka komparativnim analizama uspešnih pacifističkih strategija u različitim sociopolitičkim kontekstima, kao i mogućnostima institucionalizacije mirovnog obrazovanja. Ujedno, individualna refleksija i angažman ostaju ključni: pacifizam nije samo ideologija, već i praksa – „nenasilje nije puko odbijanje nasilja, već način života utemeljen na ljubavi, pravедnosti i poštovanju” (King, 1963: 17).

Literatura

- ACLU (2007). *Freedom under fire: Dissent in post-9/11 America*. Washington: American Civil Liberties Union.
- Al, Nagar, Samia (2020). *Women and the Sudanese uprising: Gender, resistance and the revolution*. *Feminist Review*, 125(1), 67–84.
- Amnesty International (2022). *Iran: Repression of protests must end; the death of Mahsa Amini must be independently investigated*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/09/iran-deadly-crackdown-on-protests-against-mahsa-aminis-death-in-custody-needs-urgent-global-action/>
- Amnesty International (2023). *Annual report 2022/23: The world's human rights state*. <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/5670/2023/en/>
- BBC (2020, August 14). *Belarus protests: Women form 'solidarity chains' in Minsk*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53761747>
- Biserko, Sonja (2011). *Srbija na Balkanu*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.
- Bojicic-Dzelilovic, Vesna & Kostovicova, Denisa (2020). *Peacebuilding and civil society in Bosnia-Herzegovina: Ten years after Dayton*. London & New York: Routledge.
- Boutron, Camille (2018). Engendering Peacebuilding: The International Gender Nomenclature of Peace Politics and Women's Participation in the Colombian Peace Process. *Journal of Peacebuilding & Development* 13(2):116-121.
- Brock, Peter (1990). *The Quaker peace testimony, 1660 to 1914*. York, UK: Friends Historical Society; York, UK: Sessions Book Trust; Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Brock, Peter & Young, Nigel (1999). *Pacifism in the twentieth century*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Chatterjee, Partha (2012). *The nation and its fragments: Colonial and postcolonial histories*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Chenoweth, Erica & Stephan, J. Maria (2011). *Why civil resistance works: The strategic logic of nonviolent conflict*. New York: Columbia University Press.
- Cockburn, Patrick (2023). *War and peace in the 21st century*. London: Verso.
- Cortright, David (2008). *Peace: A history of movements and ideas*. London: Cambridge University Press.
- Drakulić, Slavenka (1999). *Café Europa: Life after communism*. New York, NY: Penguin Publishing Group.
- Einstein, Albert (1947). The war is won, but the peace is not. *The Atlantic*.
- Galtung, Johan (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Galtung, Johan (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. London: SAGE Publications Ltd.
- Gandhi, Mahatma (1993). *An autobiography: The story of my experiments with truth* (Translated from the Original in Gujarati by Mahadev Desai). Beacon Press. (Original work published 1927).
- Gandhi, Mahatma (2001). *All men are brothers: Autobiographical reflections* (Edited by Krishna, Kripalani). Continuum (Original work published 1938).
- Gordy, D. Eric (1999). *The culture of power in Serbia: Nationalism and the destruction of alternatives*. Pennsylvania State University Press.
- Greenpeace International (2023). Annual Report 2022. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-international-stateless/2023/06/858bd0ac-greenpeace-international-annual-report-2022.pdf>

- Harvey, Peter (2000). *An introduction to Buddhist ethics: Foundations, values and issues*. Cambridge University Press.
- Helms, Elissa (2013). *Imocence and victimhood: Gender, nation, and women's activism in postwar Bosnia-Herzegovina*. University of Wisconsin Press.
- Hodgson, M. Geoffrey (2021). *War and peace: A short history of pacifism*. Yale University Press.
- Human Rights Watch (2022). *Myanmar: Year after coup, junta crimes against humanity continue*. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/myanmar>
- Human Rights Watch (2023). *Russia: Brutal crackdown on anti-war protesters*. <https://www.hrw.org/news/2022/03/09/russia-brutal-arrests-and-torture-ill-treatment-anti-war-protesters>
- International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2021). *The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons enters into force*. https://www.icanw.org/tpnw_full_text
- International Peace Bureau (2021). *Global campaign on military spending (GCOMS)*. <https://ipb.org/activities/global-campaign-on-military-spending-gcoms/>
- Janković, Svetlana (2020). *Rat i mir – kroz filozofiju Ksenije Atanasijević*. U: Ksenija Atanasijević, O meni će govoriti moja dela. Ur. Mršević, Zorica & Marko, Jovanović (str. 112-125). Beograd: Institut društvenih nauka.
- King, Martin Luther Jr. (1963). *Strength to love*. Harper & Row.
- King, Martin Luther Jr. (2010). *Why can't we wait?* Beacon Press (Original work published 1963).
- Kuzio, Taras (2023). *Ukraine: Democratization, nationalism, and war*. Edward Elgar Publishing.
- Lazarević, Radak Sanja (2013). Žene u crnom – feministički mirovni aktivizam. *Ženske studije*, 2, 53–70.
- Maoz, Ifat (2011). Does contact work in protracted asymmetrical conflict? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 48(1), 115–125.
- Mueller, John (2000). The banality of “ethnic war”. *International Security*, 25(1), 42–70.
- Nathan, Otto & Norden, Heinz (eds.) (1960). *Einstein on peace*. Schocken Books.
- Randle, Michael (2017). *Civil resistance*. Polity Press.
- Reardon, A. Betty (2000). *Peace education: A path to the culture of peace*. UNESCO.
- Russell, Bertrand (2001). *Why I am not a Christian and other essays on religion and related subjects*. Routledge.
- Sachedina, Abdulaziz (2001). *The Islamic roots of democratic pluralism*. Oxford University Press.
- Sharp, Gene (2013). *From dictatorship to democracy: A conceptual framework for liberation*. The Albert Einstein Institution.
- Thunberg, Greta (2019). *No one is too small to make a difference*. Penguin Books.
- Tolstoy, Lev Nikolaevič (1894). *The kingdom of God is within you*. [engl. prevod, dostupno u više izdanja].
- United Nations Security Council. (2000). *Resolution 1325 on women and peace and security*. [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000))
- Yoder, John, Howard (1972). *The politics of Jesus*. Eerdmans Publishing.
- Žene u crnom (2015). *Antimilitarističke akcije i prakse*. Beograd.

Svetlana Janković⁸

PACIFISM: THE IDEA OF PEACE IN THE MODERN WORLD

Summary

Pacifism is a philosophical and political theory that advocates peace and the rejection of war. It fundamentally opposes conflict and violence as means of resolving disputes. Pacifism promotes overcoming violence and supports social justice and human rights. It encourages peaceful methods of achieving social change, focusing primarily on peace and nonviolence.

Pacifism can manifest in various forms, from personal commitment to nonviolence to political movements advocating disarmament, diplomacy, and peaceful conflict resolution. It has a long and rich history, supported by a wide range of individuals, including religious leaders, philosophers, and political activists. Among the most famous pacifists are Mahatma Gandhi, Martin Luther King Jr., Albert Einstein, and Ksenija Atanasijević.

In the modern world, pacifist movements face challenges such as growing global instability, the militarization of societies, and populist policies that glorify force. Although often marginalized in global politics, pacifism still holds some influence. Movements for disarmament, diplomatic conflict resolution, and social justice – as well as international organizations such as the United Nations and various non-governmental organizations – continue to promote peace strategies, albeit within the limits imposed by the realities of global politics.

Today, pacifists are often involved in activism against modern armed conflicts, environmental crises, militarization, and oppressive systems. In many societies, they are marginalized because their beliefs clash with dominant narratives of power, militarism, and nationalism. This marginalization occurs through social exclusion, political repression, economic discrimination, and media silence. Nevertheless, the moral force of pacifism and its influence on social movements demonstrate that it remains relevant in certain contexts.

Keywords: *pacifism, marginalization, nonviolence, war, peace, activism.*

⁸ MA retired lieutenant colonel, Center for Encourage Dialogue and Tolerance Čačak, Serbia, svetlana.jankovic.cacak@gmail.com, ORCID 0009-0004-4716-4923.